

Romanian
Geopolitics
Rediviva!
The role of
Sociology

GEOPOLITICA ROMÂNEASCĂ REDIVIVA! ROLUL SOCIOLOGIEI

VLADIMIR TREBICI

Since 1989, an important group of Romanian Sociologists have shown up their interest in geopolitics by carrying out researches and by writing papers on this subject.

This article refers, on the one hand, to the golden period of Romanian Geopolitics (1936-1944) when well-known sociologists, geographers and economists published great scientific works on Geopolitics and, on the other hand, to the present contribution of Romanian sociologists and geographers. It emphasises the changes in the geopolitical context for Romania (euroatlantic integration, the appearance of euroregions in the Romanian neighbourhood, new political treaties) and the lack of interest of Romanian historians, economists, ecologists, ethnologists and political scientists, in geopolitics.

Printre semnele pozitive apărute după 1989 în istoria culturii românești sunt cele ce se referă la recuperarea unei îndelungate perioade de frustrare și ignorare a științelor sociale, care au cunoscut cea mai sistematică agresiune de ideologizare și politicizare. Au fost repuse în circulație operele unor eminente oameni de știință care au ilustrat - printre altele - istoria, economia politică, sociologia, psihologia socială, demografia și geografia. Aniversările și comemorările unor asemenea personalități, editarea și reeditarea operelor acestora - cele mai multe sub egida Academiei Române - *rediviva* și ea, după 1990 - atestă aceste eforturi care, evident, se cer continuate cu neslăbită perseverență. Aula Academiei Române a fost martora unor evocări: Sabin Manuila, Anton Golopenția, Traian Herseni, Victor Slăvescu, N. Georgescu-Roegert, Ion Răducan, I.N. Angelescu, Ion Conea, Constantin Brătescu - eminente sociologi, geografi și economiști. Cei de astăzi află cu uimire contribuții importante ale acestor înaintași. Se reînnoadă firul tradiției, se încearcă reintrarea în normalitate.

În acest cadru ne vom referi la geopolitica românească, domeniu care a cunoscut, în perioada 1936-1944, perioada de maximă înflorire, reluat astăzi cu energie de o pleiadă de sociologi, în condiții noi, în care problemele sunt mult diferite de cele din perioada 1936-1944, cu metodologii și tehnici mult perfecționate față de trecut.

Dacă geopolitica a fost prezentă tot timpul în preocupările istoricilor români - Gheorghe I. Brătianu făcea comparația cu domnul Jourdain, eroul lui Molière, care făcea proză fără să știe de acest lucru - în schimb, noile condiții geopolitice din perioada interbelică, ca și contactul cu școala germană (Fr. Ratzel, R. Kjellén, Karl Haushofer) au fost premisele care au avut ca rezultat constituirea unei adevărate școli românești de geopolitică, cum se poate vedea și din editarea revistei "Geopolitica și Geoistoria", apărută în anii 1941-1944. Semnificativ este faptul că din comitetul de direcție al publicației făceau parte: Gheorghe I. Brătianu (istoric), dr. Sabin Manuila (igienist, demograf și statistician), Mircea Vulcănescu (sociolog și economist), Ion Conea (geograf, istoric și sociolog), Anton Golopenția (sociolog, demograf și statistician). Este - ca să spunem așa - un eșantion al științelor care sunt obligate să se întâlnească în câmpul geopoliticii - știință, prin excelență, interdisciplinară. Momentul acesta se cere examinat mai atent.

Dacă originea geopoliticii germane este legată de numele lui Friedrich Ratzel - printre altele părintele antropogeografiei și al geografiei politice - și al suedezului Rudolf Kjellén, profesor de "teoria statului" ("Staatslehre"), în schimb evoluția ulterioară a acesteia a implicat istorici și politologi (K. Haushofer) și, bineînțeles, oameni politici. Dintre toate științele sociale, geopolitica (caracterul ei de știință a fost și este discutabil) avea finalitatea practică cea mai evidentă. Noțiuni precum "spațiu vital", "punctul central", "Europa Centrală", granița "naturală" și "politică", popor și teritoriu, relații internaționale, state mari și mici, erau folosite pentru a demonstra "drepturile" unui stat sau ale altuia, "legitimitatea" stăpânirii unui teritoriu sau chiar a anexării altor teritorii.

Or, geopolitica românească își are specificul său. Să nu se uite că după

înfăptuirea României Mari (1918), problemele cele mai stringente erau consolidarea noului stat - aceasta și explică apariția "sociologiei națiunii" a prof. D. Gusti, a "pedagogiei națiunii", a prof. Simion Mehedinți - și demonstrarea drepturilor istorice ale poporului român asupra teritoriului său (294.049 kmp). Ca rezultat al Marii Uniri, România a "moștenit" un număr de peste 5 milioane de "minoritari" (28,1% din populația totală), din care: 1.425.597 maghiari, 745.421 germani, 728.115 evrei, 582.119 ucraineni, 409.113 ruși. În aceste condiții, statul român și, deopotrivă, știința se confruntă cu revizionismul maghiar, cu imperialismul sovietic.

Un moment important era apariția și dezvoltarea celui de-al 3-lea Reich, cu binecunoscutele-i interese și obiective în Estul Europei, inclusiv România.

Geopolitica românească, prin cei mai autorizați reprezentanți ai săi, avea un caracter defensiv, de altfel ca și politica statului român.

Gheorghe I. Brătianu, care dăduse deja câteva studii fundamentale cu caracter geopolitic (de pildă, zona Mării-Negre, de mare actualitate în prezent) asemuia România cu o "stână carpatică la un vad de lupi", stăruind ca ciobanii să fie vigilenți. Prin urmare, o poziție defensivă.

Ion Conea, cel mai activ în câmpul geopoliticii românești, se referea la "mondializare" și la "globalizare", aducând explicit problema demografică, cu consecințele sale geopolitice. Studiile sale privind Carpații, "coloana vertebrală a poporului român" și "Transilvania - inimă a României" rămân clasice prin demonstrația științifică. Să mai amintim că Ion Conea a fost primul care a încercat să fundamenteze geopolitica drept știință cu obiect și metode proprii.

Anton Golopenția se deosebește în multe privințe de Ion Conea, ca și de alți geografi. Pentru el geopolitica trebuie să fie înțeleasă ca știință socială integrată "sociologiei națiunii". El pledează pentru

consolidarea statului și exercitarea plenară a funcțiilor sale. Lucrul acesta este evident în teza sa de doctorat (1936), în care îl citează pe R. Kjellén cu teoria acestuia privind statul ca "formă de viață". ("Der Staat als Lebensform). Studiile ulterioare - dintre care importanță deosebită are cel privind politica externă - accentuează această idee. Fără să nege importanța "mondializării" și a apariției "noilor zone geopolitice", A. Golopenția stăruie asupra necesității consolidării statului. Accentul cade pe *situația internă*. Mai mult, el formulează ideea ca statul român să cunoască pe românii din afara hotarelor sale ("consăngenii") și să-i sprijine, văzând în aceștia "prelungirea" statului român, adevărați aliați. Ideea este mai generală: aceea a cunoașterii temeinice a statelor vecine, apoi a "Marilor Puteri".

Dr. Sabin Manuila era preocupat, ca și A. Golopenția, de consolidarea Statului român, de procesele etnice din interior. Îi datorăm clasicul "Studiu etnografic asupra poporului român" (1940) și alte studii cum ar fi cele privind urbanizarea și migrația internă în România. Recent, un istoric, Florian Tănăsescu, a descoperit în Arhivele Statului un proiect al Dr. S. Manuila privind schimbul de populații. Studiul i-a fost cerut de mareșalul Antonescu.

În acest succint excurs istoric, nu ne-am referit la studiile clasice ale lui S. Mehedinți, Vintilă Mihăilescu, N.A. Rădulescu, Victor Tufescu - toți geografi însă.

După o tăcere impusă timp de cinci decenii, geopolitica își face reaparitia în România. Condamnată pentru caracterul ei "imperialist", "fascist" și "rasist" geopolitica se afirmă în ultimii ani în numeroase țări, inclusiv în cele care o ignorau sau îi contestau caracterul științific (Franța, de exemplu).

Condițiile acestei revitalizări a geopoliticii trebuie căutate în schimbările importante care au avut loc pe harta

Europei postbelice, iar mai recent, pe harta Europei Centrale și de Est. Cum ele sunt cunoscute, nu vom aminti decât de blocurile Est-Vest, zone regionale, interese contradictorii. Granițele ca și teritoriile statelor, consfințite prin Acordul de la Helsinki, nu au diminuat problemele geopolitice. Cazul României este întrucâtva particular. Situată tot acolo unde a așezat-o Dumnezeu în istorie, România - "stat de necesitate europeană" (N. Iorga) - are un rol de mare importanță în această zonă geopolitică. Cu o populație de 22.810.035 și o suprafață de 238.381 kmp (cu 56.000 kmp mai puțin decât România Mare), constelația politică internațională s-a schimbat mult. Au apărut, după 1991, Ucraina (603.000 kmp și 52 milioane locuitori), Republica Moldova (33.700 kmp și 4,3 milioane locuitori), România nu mai are graniță comună cu Federația Rusă. Nu are însă frontieră comună nici cu Polonia, nici cu fosta Cehoslovacie. Mai are ca vecini: Ungaria, Bulgaria și Iugoslavia (Serbia și Muntenegru). În România, minoritarii, în număr de 2.400.000, circa 10,3 % din populația României, pun anumite probleme. Minoritatea cea mai numeroasă o reprezintă maghiarii (1.425.000).

Integrarea euroatlantică a României, urmărită de Statul Român, dar și de majoritatea cetățenilor săi, este un proces care cere rezolvarea multor probleme interne și externe. Stabilitatea în zonă, prin încheierea de tratate cu vecinii săi (Ungaria și Ucraina, în special), asigurarea unei anumite dezvoltări economice și a unui nivel decent de trai pentru populație se înscriu printre aceste condiții.

Vocabularul geopolitic, folosit atât de frecvent de diplomații și militarii noștri, a devenit comun și publicului de rând. Este deci firesc ca preocupările geopolitice să implice și știința.

Într-adevăr, după 1989 asemenea preocupări apar și se înmulțesc în România. În afara tendinței normale de recuperare a

unui segment important al istoriei noastre, accentul cel mai important revine finalității practice, slujirii intereselor Statului Român.

Ce consemnează literatura noastră din anii 1990-1996? A apărut la Iași o antologie a geopoliticii din România (Gh. Buzatu, Ion Emil Emandi, Vasile Cucu). Foarte viguros participă sociologii. Alături de prof. Ilie Bădescu, se afirmă foarte tinerii sociologi Dan Dungaciu și Nicu Ionel Sava. Îl amintim și pe prof. Sergiu Târnăș cu o solidă lucrare enciclopedică.

A încercat și subsemnatul să se implice în geopolitică, cu prilejul discursului de recepție la Academia Română, intitulat "Geopolitica și demografia în România: Anton Golopenția" (1994). Studiind problema românilor aflați în afara granițelor României (în special, Bucovina și Basarabia), autorul s-a întâlnit adesea cu probleme geopolitice. Cea mai recentă experiență i-a fost oferită de participarea la Simpozionul româno-german "Interferența geopolitică-istoric", la care a prezentat comunicarea "Abordări geopolitice românești în perioada interbelică" (23 mai 1997).

Bineînțeles, meditănd la aceste probleme mi-am formulat unele concluzii pe care le împărtășesc acum.

"Cred și mărturisesc că geopolitica în România este vitală acum și în vecii vecilor". Situația internă și externă a României, schimbările ce au intervenit - și cele ce vor veni! - în spațiul geopolitic al zonei, al Europei și al lumii - cer un studiu permanent și o informare competentă a statului și a opiniei publice (așa cum cerea A. Golopenția).

Faptul că sociologii au fost primii care au răspuns acestui comandament național este onorabil, dar este insuficient. Unde ne sunt geografilor? La un recent colocviu al geografilor a fost prezentată o comunicare "Ion Conea, ctitorul geopoliticii românești". Este exagerat, deși meritele lui I. Conea sunt incontestabile.

Fiind interdisciplinară, geopolitica cere implicarea sociologiei, istoriei, geografiei, în primul rând. Din parte ne pledăm pentru dimensiune demografică a cărei importanță în lumea contemporană a crescut considerabil.

Pe plan intern, tendințele demografice din perioada 1990-1996 sunt negative: Natalitatea scade, mortalitatea rămâne la un nivel înalt, sporul natural a devenit negativ, numărul populației României scade an de an. Numai în ultimii patru ani (7 ianuarie 1992 - 1 ianuarie 1997) numărul s-a redus cu 228.173 persoane. În următoarele două decenii populația României va fi cu două milioane persoane mai mică. Sunt tot mai multe semne că potențialul biologic al poporului român scade, se deteriorează fondul biologic, cu consecințe grave în perspectivă îndepărtată. Se schimbă structura etnică și repartitia teritorială a populației României, ca să nu mai vorbim de accentuarea îmbătrânirii demografice.

Dacă este adevărat că "istoria fără demografie rămâne o enigmă", tot atât de adevărat este că geopolitica fără demografie este oarbă.

Situația demografică internațională generează și ea preocupări serioase. Europa, spre care năzuim cu atâta tărie, cunoaște și ea declinul demografic. Un demograf francez, J.-C. Chesnais, a atras atenția asupra perspectivelor demografice ale Europei, în lucrarea sa: "Le crépuscule de l'Occident. Démographie et politique" (1995). Nu avertiza Raymond Aron că "Europa se sinucide prin denatalitate?" Se vor schimba echilibrele demografice dintre marile zone. "Nordul" va pierde în favoarea "Sudului", țările dezvoltate în favoarea țărilor în curs de dezvoltare.

Oare aceste tendințe nu interesează geopolitica?! Se vorbește tot mai des de "securitatea demografică", componentă a "securității naționale".

O problemă relativ nouă care nu poate lăsa indiferentă geopolitica este cea

creată de "euroregiuni". Primele au și fost nominalizate: "euroregiunea Prutului de Sus" și "euroregiunea Dunării de Jos", despre care știm, deocamdată, foarte puțin. Care vor fi următoarele regiuni?!

S-a publicat "Carta verde a dezvoltării regionale în România", având ca autori guvernul României și Comisia Europeană. Disparitățile teritoriale sunt impresionante. Au fost propuse opt regiuni după nivelul de dezvoltare pentru ca cele mai defavorizate să facă obiectul unor strategii.

Dacă ne întrebăm unde sunt geografii, tot atât de legitimă este întrebarea: unde sunt economiștii interesați în geopolitică?

Va trebui să se răspundă la o întrebare atât de importantă: pe unde trece "frontiera" dintre Est și Vest, dintre Nord și

Sud, unde se oprește Europa? Unde sunt românii de peste hotare? Câți sunt și cum își exercită statul român obligația de a-i ocroti?

Tratatul româno-ucrainean, recent ratificat, obligă oamenii de știință să se aplece asupra unor aspecte geopolitice de maxim interes.

Din componența Ucrainei fac parte regiunea Cernăuți, aceasta înglobând Nordul Bucovinei, ținutul Herța și o parte din fostul județ Hotin (Basarabia istorică). Urmează regiunea Odessa, care înglobează sudul Basarabiei istorice. Regiunea Transcarpatică are în componența sa o parte din Maramureșul istoric. Români și moldoveni se află și în alte regiuni ale Ucrainei. Situația consemnată la recensământul din 1989 a fost următoarea:

Regiunea	Români și moldoveni	din care: români
Ucraina	459.350	134.825
1. Cernăuți	184.836	100.317
2. Odessa	149.534	-
3. Transcarpatică	29.485	29.485
4. Nikolaev	16.673	-
5. Kirovograd	10.694	-
6. Alte regiuni	73.128	5.023

Situația este aparent paradoxală: din cei aproape 460.000 de "moldoveni" și români, aceștia din urmă dețin circa 30%. Ei sunt concentrați în regiunile Cernăuți și Transcarpatică. Ceilalți sunt "moldoveni". Dacă îi includem și pe cei aflați în alte state din est (Federația Rusă, Kazahstan, alte republici, numărul lor se ridică la 773.000 (fără Moldova, cu 2.725.000 de "moldoveni").

Prin urmare, conform tratatului româno-ucrainean, statul român are dreptul și obligația de a se interesa de soarta celor 460.000 de "moldoveni" și români. Cei din regiunile Cernăuți, Odessa și Transcarpatică se află deci la frontiera de est nord-est a României. Românii din regiunea Cernăuți sunt concentrați în patru raioane

(Herța, Noua-Sulița, Hliboca și Storjinet), toate având granița comună cu România (județele Suceava și Botoșani). Cum în ultimul timp se afirmă tot mai insistent disciplina "sociologia și geopolitica frontierei", aspectele menționate mai sus merită să rețină atenția. Ucrainenii din regiunea Cernăuți sunt ortodocși, ca și românii din aceeași regiune. Canonic, ei ascultă de patriarhia Moscovei și nu de patriarhia autocefală (autoproclamată) de la Kiev. Regiunile din Vestul Ucrainei (fosta provincie Galiția din fosta monarhie austro-ungară) au populație predominant greco-catolică.

Există și diferențe privind nivelul de dezvoltare economică și gradul de instruire. În plus, Ucraina are probleme

etnice și geopolitice proprii. Ea are o suprafață de 603.700 kmp și o populație de 51.452.030 (recensământul din 1989). Minoritarii în număr de 14 milioane, dețin 27,3% din populația totală, din aceștia peste 11 milioane sunt ruși, concentrați mai ales în regiunile estice ale Ucrainei.

Nu ne referim aici la problemele integrării euroatlantice ale României și Ucrainei, dar vom face o scurtă mențiune în privința "euroregiunilor". Există o primă "euroregiune", intitulată "Carpatică" creată în 1993. Singurele informații le deținem din studiul geografilor Petre Deică și Valeria Alexandrescu. ("Transfrontiers in Europe. The Carpathians Euroregion", în Revue Roumaine de Géographie, tome 39, 1995, Editura Academiei Române). Aflăm că această "euroregiune" se compune din teritorii aparținând Ungariei, Slovaciei, Poloniei, Ucrainei și României

(județele Maramureș și Satu Mare). Suprafața ei este de 65.000 km², iar populația se ridică la șase milioane.

Ori, cum se anunță formarea a două euroregiuni ("Prutul de Sus" și "Dunărea de Jos") experimentul Carpatic trebuie bine situat și, evident, nu numai de geografii. Cele două "euroregiuni" sunt specificate în tratatul româno-ucrainean. Ele sunt legate de recenta "trilaterală" (România, Ucraina și Republica Moldova).

Nu am intenționat decât să semnalăm situațiile de mai sus, pentru a evidenția necesitatea pregătirii temeinice a studiilor cu caracter geopolitic. Salutând implicarea sociologilor și geografilor în acest demers, sperăm ca și istoricii, politologii, etnologii, economiștii, ecologii să-și manifeste interesul pentru această problematică atât de importantă. *Vivant sequente!*